

Klaudy K. 2019. A társadalmi megrendelés szerepe a fordítástudomány fejlődésében: az OFFI és a fordítóképzés kapcsolatának kezdetei. In: Szoták Sz. (szerk.) *Az állami fordítószolgálat 150 éve*. Budapest: OFFI. 47–61.

A TÁRSADALMI MEGRENDELÉS SZEREPE A FORDÍTÁSTUDOMÁNY FEJLŐDÉSÉBEN: AZ OFFI ÉS A FORDÍTÓKÉPZÉS KAPCSOLATÁNAK KEZDETEI¹

1. Bevezetés

Minden tudománynak van önfejlődése, hiszen a megoldandó kérdésekről való gondolkodás, a róluk folytatott párbeszéd folyamatosan új kérdéseket vet fel, amelyekre új válaszok születnek, és az új válaszok újabb vitákat, jobb esetben párbeszédet generálnak. De ha valamely tudományterületen megjelenik a társadalmi igény, a társadalmi megrendelés is, akkor az hirtelen felkavarhatja az addig békés tempóban csordogáló tudományos eszmecserék állóvizét, és előrelendítheti a fejlődést. Gondoljunk csak például a háborúk szerepére az orvostudomány fejlődésében. Ez történt a fordítástudományban is. Lassú folyamat volt, amíg elfogadtatta magát, mint teljes jogú új tudományterület, ezzel telt a 20. század második fele, és azután az ezredfordulón szinte robbanásszerű fejlődésnek indult, részben a globalizáció multilingvális igényei, részben pedig a technikai fejlődés, azaz a számítógépes fordítástámogató eszközök fejlődése következtében. Ha van társadalmi igény, akkor van pénz is szakemberek képzésére, akik továbbfejlesztik a hirtelen fontossá vált szakterületet.

Így tett például az Európai Unió, amikor különböző pályázatokkal elkezdte támogatni a gépi fordítással kapcsolatos kutatásokat, vagy amikor közvetlen támogatást nyújtott a

¹ Az Országos Fordító-és Fordításhitelesítő iroda létrejöttének 150 éves évfordulója alkalmából rendezett ünnepi ülésén elmondott előadás szerkesztett változata. (Budapest, a Magyar Parlament Felsőházi terme, 2019. március 22).

tagállamok egyetemein folyó fordító és tolmácsképzéseknek. És így tettek az egyetemi és főiskolai döntéshozók, amikor belátták a fordítóképzés szükségességét. Az egyetemi fordítóképzés megindulása elengedhetetlen feltétele volt a fordítástudomány fejlődésének. Ennek a tanulmánynak a témája az a bonyolult folyamat, amíg az elmélet, az oktatás és a gyakorlat egymásra talált, illetve egyáltalán tudomást vett egymás létezéséről, majd elkezdett együttműködni, és ma már elmondható, hogy ez az együttműködés kölcsönösen előnyös. A gyakorlaton itt a fordítóirodákat értem, különös tekintettel a megalakulásának 150 éves évfordulóját ünneplő OFFI-ra, hiszen az ELTE-OFFI együttműködésének figyelemreméltóan hosszú múltja van, amit jelez az 1999 és 2018 között lezajlott 20 közösen megrendezett fordítástudományi konferencia is (www.elteftt.hu).

2. A 60-as évek

A 60-as években Magyarországon még nem volt fordító- és tolmácsképzés, de született egy átfogó mű a fordítástudományról. Amikor a nyelvészeti fordítástudomány klasszikus könyveiről beszélünk, gyakran megemlítjük, milyen különös, hogy minden fontos alapkönyv szinte egyszerre jelent meg az 1960-as években: Mounin (1963), Nida (1964), Revzin és Rozencvejk (1964), Catford (1965). Azért érdekes, hogy ezek a könyvek szinte egyszerre jelentek meg a világ különböző tájain, mert akkor még a tudományos eszmecsere nem volt olyan akadálytalan, mint manapság, tehát az említett szerzők nem nagyon kommunikálhattak egymással.

És ebből a sorból méltatlanul kimarad egy magyar szerző Tarnóczi Lóránt az OFFI munkatársa, akinek 1966-ban jelent meg *Fordítókalauz. A szakirodalmi fordítás elmélete és gyakorlata* című könyve a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadónál. Igaz, hogy nagyon kis példányszámban (800 példányban), és szinte észrevétlenül. Miért? Azért mert ez a kiváló könyv több szempontból is légüres térben született. Oktatásban nem lehetett használni, mert egyetemi fordítóképzés Magyarországon a 60-as években még nem volt. A gyakorló fordítókat nem érdekelte az elmélet, nem hittek benne, nem vártak tőle kézzelfogható hasznot. A nyelvészeket viszont érdekelhette volna a fordítástudomány. Tarnóczi Lóránt ebben a terjedelmes műben (528 oldal) alaposan körüljárja a fordítás nyelvészeti kérdéseit, de a nyelvészeket nem érdekelte a fordítás, mint kutatási tárgy. Kivéve néhány olyan nyelvészt, akik a korai gépi fordításban voltak érdekeltek. mint pl. Papp Ferenc vagy Hell György. Ma már sokan csodálkozva hallják, hogy az *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 1964-ban

megjelent második kötetét a szerkesztők, Kalmár László és Telegdi Zsigmond teljes egészében a matematikai nyelvészet és a gépi fordítás kérdéseinek szentelték.

Tarnóczy Lóránt 1966-os könyve azonban nem a gépi fordítás irányában halad, hanem az emberi fordításról szól, és arról, ami akkor a nemzetközi tudományos életben frissen körvonalazódó új alkalmazott nyelvészeti tudományterületben mindenkit foglalkoztatott, mit lehet felhasználni a nyelvészetből a fordítás tudományos leírásában. A cím *Fordítókaleuza* egy kissé félrevezető. Gyakorlati, fordítástechnikai kézikönyvet sejtet, aminek nem alkalmas. Viszont minden benne van, amit 1966-ig a fordítástudományról tudni lehetett. A könyv alcíme: *A szakirodalmi fordítás elmélete és gyakorlata* pedig szintén tévesen azt sugallja, hogy csak a szakfordítókat érdekelheti a könyv, pedig általános fordításelmélettel is bőven foglalkozik.

3. A 70-es és 80-as évek

A 70-es években végre megindult Magyarországon is a szervezett fordító és tolmácsképzés, mégpedig nagyon sajátos körülmények között. Manapság, mikor arról szólnak a konferenciák, hogy közelebb kellene vinni az egyetemi képzést a gyakorlathoz, sokan arra gondolhatnak, hogy az egyetemre filológiai jellegű fordítóképzés jellemző, pedig az 1973-ban létrejött Fordító- és Tolmácsképző Csoporttól (később Központ, majd Tanszék, a továbbiakban ELTE FTT), illetve annak tanáraitól mi sem állt távolabb, mint a filológia. Az a különös helyzet alakult ki, hogy a tanszék az ELTE Bölcsészettudományi Karán jött létre, de az ELTE csak a helyszínt adta a Ménesi úti Eötvös kollégium épületében. Illetve formálisan az ELTE BTK Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékhez kapcsolták tanszékünket, de ők nem vettek részt az alapításban. Az akkori Oktatási Minisztérium dr. Szépe Györgyöt, a magyar alkalmazott nyelvészet egyik legnagyobb alakját bízta meg a koncepció kialakításával, és dr. Ferenczy Gyulát a Közgazdasági Egyetem Nyelvi Intézetének frissen kandidált oktatóját a tanári gárda toborzásával. Ő pedig a Közgazdasági Egyetem Nyelvi Intézetének oktatóiból valamint gyakorló fordítókból és tolmácsokból állította össze az oktatói gárdát.

Volt még egy oka annak, hogy kezdettől nem a filológiai vonal jellemezte a képzést, és itt már kapcsolódunk az OFFI-hoz. A Közgazdasági Egyetem Nyelvi Intézete nagyon szoros kapcsolatban volt a TIT Budapest és Országos Nyelviskolájával, és szinte minden évben rendeztek szaknyelvi továbbképzéseket, amelyen természetesen az ELTE FTT oktatói is rész vettek. Ezeken a szaknyelvi továbbképzéseken ismerkedtünk meg az OFFI munkatársaival: Karcsay Sándorral, Vida Tamással, Márkus Györggyel. Ezek az ismeretségek

hosszú évekig tartó munkakapcsolatot indítottak el. Karcsay Sándor sokszor tartott nálunk előadást a jogi szakfordításról, Márkus György tanított orosz-magyar fordítástechnikát, Vida Tamás pedig egészen a közelmúltig tanított nálunk jogi szakfordítást.

Nemcsak az OFFI munkatársai jártak hozzánk óraadóként a Ménesi útra, az Eötvös kollégium épületébe, hanem egyszer mi is felkerekedtünk, és az egész tanszék testületileg elment meglátogatni az OFFI Bajza utcai székházát. Akkor ismerkedtem meg személyesen Tarnóczi Lóránttal, Szepes Gyulával és Ányos Lászlóval. Tarnóczival a könyvéről is beszélgettünk, amit szeretett volna beadni kandidátusi disszertációnak, de úgy tudom, erre nem került sor. De ha beadta volna, akkor sem lett volna Magyarországon senki, aki elbírálhatta volna, mert Magyarországon akkor a fordítástudománynak még nem volt szakembere. (Zárójelben jegyzem meg, hogy ezen is lemérhető a tudományterület fejlődése, hiszen azóta az ELTE FTT Fordítástudományi Doktori Programjában 38 fordítástudományi doktori értekezést védtek meg, és szép számmal születtek ilyen témájú doktori disszertációk más magyar egyetemeken is). Szepes Gyula írásait a magyar nyelvhelyességi szakirodalomból akkor már jól ismertem. Ányos László pedig ettől az ismerkedéstől kezdve minden évben vállalta a hallgatók diploma fordításainak lektorálását, és szakfordítási órákat is tartott. Ideálisan végezte feladatát, éppen annyit javított, mennyit kellett, se többet se kevesebbet.

Többször írtam már az ELTE FTT korai éveit jellemző szakmai vitákról (Klaudy 2013:10), de azok nem arról folytak, hogy mennyire legyen az oktatás kapcsolatban a fordítói gyakorlattal, mert ebben mindenki egyetértett. A vita inkább az fordítóképzés és a fordítástudomány kapcsolatáról folyt. Voltak, akik egyértelműen tagadták a nyelvészeti tudatosítás hasznát. És voltak nyelvészeti- pártiak, de ők is megosztottak voltak, hiszen a nyelvészet több módon játszhat szerepet a fordítástudományban. Az egyik mód, az elméletibb megközelítés, amikor azt vizsgáljuk, mi a fordítás, milyen szerepet játszhat a nyelvészet a fordítás mibenlétének feltárásában, a fordítás különböző definícióinak kidolgozásában, a fordítástudomány fogalomrendszerének finomításában. A másik mód, a gyakorlatibb megközelítés, és engem mindig ez érdekelt, tud-e segíteni a nyelvészet a fordítási problémák leírásában, rendszerezésében, előrejelzésében, vagyis a fordítások minőségének javításában, a fordítandó szövegek graduálásában, a fordítási hibák szakszerű magyarázatában.

Jól szemlélteti az elmondottakat, és a 70-es évek méltó lezárása az az 1979-ben megjelent konferenciakötet, melynek címe *A fordítás elmélete és gyakorlata*, és egy 1977-es ELTE FTT-konferencia anyagát tartalmazza. Mint azt Ferenczy Gyula, a kötet a szerkesztője az előszóban írja, a cél az volt, „hogy a fordítás ügyében érdekelt intézmények minél szélesebb körének bevonásával vitassuk meg a fordítás elméletének és a fordításoktatás gyakorlatának legaktuálisabb kérdéseit” (Ferenczy 1979: 3). A Mènesi-úti épület tanácstermében fellépett a „hőskorszak” majdnem összes szereplője: az OFFI részéről Karcsay Sándor az OFFI igazgatóhelyettese, Merényi Imre az OFFI igazgatója, Szepes Gyula az OFFI lektora, Vida Tamás az OFFI lektorátusának vezetője, és az ELTE FTT egész akkori tanári kara. Délelőtt öt elméleti előadás hangzott el: Antal László a jelentés szintjének és a tartalom szintjének az elkülönítéséről beszélt, Balázs János a szövegtani irányzatok fordítástani szerepéről, Karcsay Sándor a szakszöveg fogalmáról, Ferenczy Gyula a szövegnyelvészet hasznáról, Hell György a szövegértésről. Délután a tanszék oktatóinak gyakorlati előadásai következtek: Dániel Tamásné a fordítástechnika fogalmáról beszélt, Klaudy Kinga a mondatok aktuális tagolásáról, Aniot Judit a fordítások elfogadhatóságáról, Zalán Péter és G. Láng Zsuzsa pedig arról, hogy kiből képezhetünk fordítót illetve tolmácsot.

A kötet azért is érdekes, mert tartalmazza a hozzászólásokat is, ami manapság elég ritkán fordul elő, de akkor sikerült rögzíteni mind a 24 hozzászólást. A hozzászólók intézményi háttere is mutatja, milyen sokakat érdekelt ez a téma: Merényi Imre, Szepes Gyula (OFFI) Bassola Péter, Oláh Tibor (Közgazdasági Egyetem Nyelvi Intézete), Hidasi Judit (Külkereskedelmi Főiskola), Szabó György (Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ), Nanovfszky György (szabadúszó tolmács), Szöllősy Sebestyén-András (Budapesti Műszaki Egyetem Nyelvi Intézete). Az ELTE, az OFFI, az OMKDK és a szakfordító-képzést tervező intézmények egyaránt képviseltették magukat. Mindez azt jelenti, hogy a 70-es évek végén a párbeszéd az elmélet, az oktatás és a gyakorlat között megindult.

A 80-as években újabb területe nyílt az OFFI és az ELTE együttműködésének a szakegyetemeken meginduló, úgynevezett „ágazati” szakfordítóképzés. Az ágazati szakfordítóképzés koncepcióját dr. Gárdus János dolgozta ki a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen, és ott is vezették be először a gépgyártás-technológiai szakfordítóképzést. A lényeg az volt, hogy a szakegyetemen hallgatói hat félévnyi idegennyelv- tanulás után négy félévnyi szakfordítóképzést kapnak. Ez az 1974-ben induló modell annyira sikeres volt, úgy is mondhatnánk, olyan nagy volt rá a társadalmi igény, hogy a következő években sorra vezették

be a szakegyetemek, akkor rövidítésekkel, KLTE TTK, DATE, GATE, SZOTE, JPTE KTK, ELTE TTK, BME)². És ez a felsorolás nem teljes.

Először Gárdus János kezdeményezte, hogy az államvizsgákon az ELTE és az OFFI képviselője is jelen legyen, de később a szakfordítók képzését végző tanszékek maguk is ragaszkodtak hozzá, hogy a majdani felhasználók és a fordítástudomány képviselői is legyenek jelen a záróvizsgán, sőt gyakran a diploma fordítások javítására is felkértek. Így aztán gyakran utaztunk együtt az OFFI munkatársaival (Szappanos Gézával, Kiss Sándorral) a vidéki egyetemeken folyó szakfordítóképzések látogatására, és ezek az utazások nagyon hasznos tapasztalatcserékhez vezettek a fordítások minőségének értékelése, ma úgy mondanánk TQA (Translation Quality Assessment) terén, de valóján az elfogadhatóság minimális feltételeit próbáltuk kidolgozni.

A másik lehetőség ezekben az években az egyetemi képzés és az OFFI képviselőinek rendszeres találkozására szintén dr. Gárdus Jánosnak köszönhető. Ő nemcsak a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Nyelvi Intézetét vezette, hanem az Oktatási Minisztérium Szaknyelvoktatási Bizottságának vezetője is volt, és e két minőségében a 70-es és 80-as években számos szaknyelvi konferenciát rendezett Miskolcon, vagy Miskolc környékén (Aggtelek, Csanyikölgy). Ezekre a rendezvényekre az OFFI és az ELTE FTT képviselői egyaránt kaptak meghívót, és egymás előadásait is meghallgatták. Most az OFFI évfordulóját ünnepeljük, ezért csak az OFFI munkatársainak előadásai közül idézek fel néhányat az 1. táblázatban.

1. táblázat

Országos szaknyelvi konferenciák és OFFI előadások a 70-80-as években

Év	Helyszín	A konferencia címe	Előadó	Az előadás címe
1973	Miskolc, NME	Az idegen nyelv és a nyelvészet alkalmazása az iparban	Tarnóczy Lóránt, OFFI	A nyelvi közvetítés tanulása illetve tanítása
1975	Miskolc, NME	Nyelv és szakismeret	Tarnóczy Lóránt, OFFI	A szaknyelvek használatáról

² KLTE TTK = Kossuth Lajos Tudományegyetem, Természettudományi Kar, DATE = Debreceni Agrártudományi Egyetem, GATE = Gödöllői Agrártudományi Egyetem, SZOTE = Szegedi Orvostudományi Egyetem, JPTE KTK = Janus Pannonius Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, ELTE TTK = Eötvös Loránd Tudományegyetem, Természettudományi Kar, BME = Budapesti Műszaki Egyetem.

1977	Miskolc, NME	Szaknyelvoktatás- szaknyelvművelés	Karcsai Sándor, OFFI	A fordítói szakosodás lehetőségei és határai a gyakorlatban és a képzésben
1979	Miskolc, NME Aggtelek	Szaknyelvoktatás- szaknyelvoktatás	Márkus György, OFFI	A fordítástechnika fogalma és oktatásának módja
1982	Miskolc, NME Csanyikvölgy	TTF- nyelvészet- szaknyelvoktatás	Szapannos Géza, OFFI	Szakfordítás a népgazdasági igények tükrében
1984	Miskolc, NME Csanyikvölgy	A nyelvi közvetítés elmélete és gyakorlata	Vida Tamás, OFFI	Mit várnak a fordítóirodák a fordítóképzéstől?

Vida Tamás 1984-es előadásának címe a *Mit várnak a fordítóirodák a fordítóképzéstől?* a lényegre tapint. Ugyanez a kérdés hangzik el ma is minduntalan. Természetesen itt nem csak az ELTE FTT-re gondolt az előadó, hanem az ágazati szakfordítóképzést folytató egyetemekre is. Ezek a szaknyelvi konferenciák azért voltak nagyon tanulságosak az ELTE FTT bölcsész végzettségű oktatói számára, mert nagyon erősen koncentráltak a szakmai terminológiára. Ma a korlátlan technikai lehetőségek korában, a terminológia adatbázisok építésének lehetősége újra fellendítette a terminológiai kutatásokat, de ez nem jelenti azt, hogy korábban ezzel nem foglalkoztak volna a különböző szakmák képviselői. A miskolci konferenciákon természetesen a bányászati, kohászati, és gépgyártás-technológiai terminológia került előtérbe, de hangzott el előadás a katonai, informatikai, gazdasági és jogi terminológiáról is. Talán nem lesz érdektelen visszaemlékezni a szaknyelvi konferenciák néhány terminológiai témájú előadásaira, melyeket együtt hallgattak az ELTE FTT és az OFFI képviselői.

2. táblázat

Néhány szakterminológiai témájú előadás az országos szaknyelvi konferenciákon a 70-80-as években

Év	Helyszín	A konferencia címe	Előadó	Az előadás címe
1973	Miskolc, NME	Az idegen nyelv és a nyelvészet alkalmazása az iparban	Patvaros József, NME	A bányászati szakszókincs fejlődésének kérdései
1973	Miskolc, NME	Az idegen nyelv és a nyelvészet	Kiss Ervin	A kohászati terminológia és a professzionalizmusok

		alkalmazása az iparban		néhány kérdése
1975	Miskolc, NME	Nyelv és szakismeret	Bocsánczy János, NME	Néhány új bányászati fogalom magyar szóképzése
1977	Miskolc, NME	Szaknyelvoktatás-szaknyelvművelés	Cservenka Miklós, NME	A számítástechnikai és automatikai terminológia művelésének, valamint magyarításának néhány kérdése
1979	Miskolc, NME Aggtelek	Szaknyelvoktatás-szaknyelvoktatás	Gribovszki Lászlóné, NME	Változások a felületmegmunkálási terminológiában
1984	Miskolc, NME Csanyikvölgy	A nyelvi közvetítés elmélete és gyakorlata	Farkas József, MFK	Az állattenyésztés francia szakszókészletének strukturálódása

A rövidítések feloldása: OFFI = Országos Fordító- és Fordításhitelesítő Iroda,
NME = Nehézipari Műszaki Egyetem, MFK = Mezőgazdasági Főiskola, Kaposvár

A Nehézipar Műszaki Egyetem által rendezett szaknyelvi konferenciákon nemcsak az egyes szakmák terminológiájáról hangzottak el előadások, hanem a terminológia-tudomány általános kérdéseiről is ld. 3. táblázat.

3. táblázat

Néhány általános terminológiai témájú előadás az országos szaknyelvi konferenciákon a 70-80-as években

Év	Helyszín	A konferencia címe	Előadó	Az előadás címe
1973	Miskolc, NME	Az idegen nyelv és a nyelvészet alkalmazása az iparban	Gárdus János, NME	Lingvisztika és terminológia
1973	Miskolc, NME	Az idegen nyelv és a nyelvészet alkalmazása az iparban	Kovács Ferenc, MKKE	A terminológia szerepe a tudományok fejlődésében
1973	Miskolc, NME	Az idegen nyelv és a nyelvészet alkalmazása az iparban	Vajda Erik, OMKDK	A tájékoztatási (információs és dokumentációs) folyamatok valamint határterületeinek terminológiája
1975	Miskolc, NME	Nyelv és szakismeret	Gárdus János, NME	A terminológia-tudomány helye a tudományok rendszerében a nyelvész és a

				szakember együttműködésének kérdései
1979	Miskolc, NME Aggtelek	Szaknyelv kutatás- szaknyelvoktatás	Kis Ádám, ESZK	Vizsgálódások a terminológia alapfogalmainak területén

A rövidítések feloldása: OFFI = Országos Fordító- és Fordításhitelesítő Iroda,
NME = Nehézipari Műszaki Egyetem, ESZK = Egyetemi Számítóközpont,
OMKDK = Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ.

A 70-es és 80-as években rendezett szaknyelvi konferenciákon mindig jelentős volt a fordítási, fordítástudományi szekció, de az ott tartott előadásainkról ezúttal nem fogok írni, mert a célom most csak annyi, hogy érzékeltessem azt a szakmai környezetet, ami a 70-es és 80-as években az ELTE FTT-t körülvette. Nem éltünk akkor sem elefántcsonttoronyban. Állandó kapcsolatban voltunk az OFFI-val és a szakfordítóképzést folytató egyetemekkel. Ezeken a szaknyelvi konferenciákon sokat tanultunk. A problémáink nem voltak azonosak a szakfordítóképzés problémáival, de tudtunk egymástól tanulni. Az ELTE FTT hallgatóinak jobb volt a nyelvtudása, mivel posztgraduális képzést folytattunk, tehát öt év idegennyelvtanulás után vettük fel a hallgatókat, náluk viszont hatalmas előny volt egy szakterület alapos ismerete. Ezeknek a békés eszmecseréknek az állóvizét kavarták fel a 90-es évek eseményei, amelyek óriási változásokat hoztak a fordítási és tolmácsolási gyakorlat, a fordító- és tolmácsolás képzés valamint az alkalmazott fordítástudomány terén egyaránt.

4. A 90-es évektől napjainkig

A 90-es évek Magyarországot az európai uniós csatlakozásra való felkészülés jellemezte. Több ezer oldalnyi uniós joganyag várt fordításra. Ez először csak gyakorlati feladatnak látszott, de hamarosan megmutatkoztak a fordítástudományt érintő fejlemények. Megjelent a „társadalmi megrendelés”, ami, mint említettem, mindig hasznára válik egy tudomány fejlődésének. Fejleszteni kellett a számítógéppel támogatott fordítás eszközeit, sőt a gépi fordítást is. Annak eldöntéséhez, hogy egy dokumentumot gépi eszközzel vagy emberi erővel kell fordítani a fordítandó szövegek tipologizálására volt szükség. Fejleszteni kellett a lektorálási és az utószerkesztési elveket. A joganyag harmonizációja megkövetelte a terminológiai egységesítést, a terminológia adatbázisok létrehozását, és ennek szintén súlyos elméleti következményei voltak: fellendültek a terminológia-tudományi kutatások.

Mindennek megfelelően nagy változásokat kellett bevezetni a fordító- és tolmácsképzésben is. Az Európai Bizottság és a Parlament Fordítói Szolgálat (később Főigazgatósága) nem Brüsszelben kívánta kiképezni a fordítókat és tolmácsokat, hanem a tagállamok egyetemeit támogatta. Ahhoz, hogy minket elfogadjanak, teljesen át kellett alakítanunk az ELTE FTT-n folyó képzést. Mivel az európai uniós nyelvi közvetítők csak anyanyelvre dolgoznak, de több idegen nyelvből, nekünk is be kellett vezetni az anyanyelv (A nyelv) mellett az első idegen nyelven (B nyelv) és a második idegen nyelven (C nyelv) folyó képzést, felemeltük az óraszámot, az addigi egyéves képzést két évre változtattuk, elválasztottuk egymástól a fordító és tolmácsképzést. A tanszék kidolgozta az új európai uniós konferenciatolmács és európai uniós szakfordítóképzés tervezetét, ezt a Bizottság és a Parlament elfogadta, és minden támogatást megkaptunk hozzá: konferenciatolmács-termet tudtunk felszerelni szabvány szerinti kabinokkal, számítógépes termünket felújíthattuk, hallgatóink egy félévet a társegyetemeken (ESIT, University of Westminster) tölthettek és fogadták őket még egy hétnapos brüsszeli látogatásra is az európai intézményeknél. Az európai uniós konferenciatolmács (EMCI = European Masters in Conference Interpreting) szakos hallgatók nemzetközi vizsgabizottság előtt tettek vizsgát, és nemzetközi diplomát is kaptak. A mi tanáraink is rendszeresen jártak az európai egyetemekre vizsgáztatni, és nemzetközi fordítástudományi konferenciákon való részvételre is lehetőségünk nyílt.

Mivel az ELTE FTT az európai uniós képzések bevezetésével megelőzte a bolognai folyamatot (1999–2000), amikor ki kellett dolgoznunk a fordító és tolmács mesterszak koncepcióját (2005) már nem ért váratlanul a feladat. 2005-ben volt az első értekezlet Veszprémben, amelyre minden érdekelt egyetem és főiskola és az OFFI képviselője is meghívót kapott. Akkor megbeszéltük a vitás pontokat. Milyen szintű legyen a képzés BA vagy MA? Ragaszkodjunk-e a két nyelvhez? Kell-e nyelvvizsga a belépéshez? Válasszuk-e szét a fordító és tolmácsképzést? Lehessen-e bármilyen alapszakra ráépíteni? Az első találkozót két további egyeztetés követte, amelyek már az ELTE Trefort-kert campusán zajlottak. Szinte minden magyar egyetem és főiskola képviseltette magát, mivel a rendszerváltás után sok egyetemen megszűntek az idegen nyelvi lektorátusok a rég „ágazati” szakfordítóképzések is visszafejlődtek. Az igény viszont a nyelvi közvetítők képzése iránt megmaradt, sőt növekedett. Miután a vitás pontokban megegyeztünk (MA szintű legyen a képzés, a bekerülés feltétele egy felső és egy középfokú nyelvvizsga legyen, válasszuk külön a fordítóképzést a tolmácsképzéstől, a szükséges nyelvvizsga birtokában bármely alapszak

után lehessen jelentkezni), 2007-ben beadtuk a szaklétesítési kérvényt. A MAB elfogadta, és 2009-ben az ELTE-n el is indult a fordító és tolmács mesterszak. Miután az ELTE FTT szaklétesítési kérelmét a MAB elfogadta, a többi felsőoktatási intézménynek már csak szakindítási kérelmet kellett benyújtani, melyben a személyi feltételek meglétét kellett igazolni. Így egymás után indulhattak be a fordító és tolmács vagy fordító mesterszakok az egész országban, vagyis megindult a diplomás fordítók és tolmácsok képzése.

Tanszékünk a mesterképzésben is kapott segítséget az OFFI-tól. Bevezettük ugyanis a kötelező szakmai gyakorlatot, melyet a hallgatók bármely fordítóirodában elvégezhetnek, és utána írásban és szóban be kell számolniuk a tanultakról, a fogadó intézménynek pedig igazolni kell a szakmai gyakorlat elvégzését. Először tartottunk tőle, hogy nem lesz könnyű elhelyezni évi 50–60 hallgatót, de végül sok helyen szívesen fogadták és fogadják őket. A befogadó intézmények különböző intenzitással foglalkoznak a gyakornokokkal, van olyan hely, ahol bedobják őket a mélyvízbe, de olyan is van, ahol gondosan előkészített program várja a gyakornokokat. Ilyen hely az OFFI is, amely minden évben sok gyakornokot fogad és intenzíven foglalkozik velük.

Mindezek a fejlemények rengeteg nyersanyagot szolgáltatott a fordítással és tolmácsolással kapcsolatos kutatásokhoz is. 2003-ban az ELTE BTK Nyelvtudományi Doktoriskoláján belül megindult a Fordítástudományi Doktori Program, melyen azóta 38 disszertáció született, és sok közülük dolgozott fel gyakorlati témát. Csak néhány példa: Fischer Márta: *A fordító mint terminológus* (2011), Varga Ágnes: *A gépi fordítás minősége és javítási lehetőségei* (2012), Lengyel István: *A fordítási hiba fogalma funkcionális megközelítésben* (2014), Sermann Eszter: *A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció fordítási vonatkozásai* (2014), Robin Edina: *Fordítási univerzálék a lektorált szövegekben* (2015), Ábrányi Henrietta: *A fordítási környezetek hatása a fordítás minőségére* (2017).

A doktori témák kiválasztásában megint jól együtt tudtunk működni az OFFI-val. Horváth Péter Iván, aki doktori értekezésének írásakor az OFFI-ban volt lektor, a lektori kompetenciáról írta a doktori értekezését, Tamás Dóra, aki most szintén az OFFI munkatársa, a gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről írt, és készül egy másik OFFI munkatárs, Klein Márk terminológiai tárgyú disszertációja is. Tamás Dóra munkássága jó példa az elmélet, a gyakorlat és az oktatás összekapcsolására. Elvégezte a Fordítástudományi Doktori Programot (Tamás 2014), az OFFI vezető terminológusa, és az ELTE FTT-ben a szakfordító és terminológus szakirányú továbbképzési szak felelőse.

Terminológiai munkásságának eredményei közvetlenül „visszaforgathatóak” az oktatásba: az ő legújabb könyve alapján dolgoztuk ki a szakfordítói diplomamunkák terminológiai részének követelményeit (Tamás 2017).

Most, 2018-ban széles körben folyik az országban szakfordító- vagy szakfordító- és tolmácsképzés, ami nagyon jól tesz a fordítástudománynak, mert az ELTE FTT fordítástudományi doktori programjára minden évben sokan jelentkeznek. Részből a fordítást és tolmácsolást oktató tanárok, akik valamilyen fordítástudományi témából szeretnének doktori fokozatot szerezni, részből gyakorló fordítók, akik hisznek abban, hogy a gyakorló fordító mindennapi munkájából tudományosan általánosítható következtetéseket lehet levonni, részből MA hallgatók, akik még a mesterképzési tanulmányaik alatt megkedvelték a fordítástudományt és nem akarják abbahagyni a vele való foglalkozást.

A doktorandusz hallgatók első fellépésére nagyon alkalmas az a konferenciasorozat, amelyet „*A magyar fordítók és tolmácsok napja*” címmel az elmúlt 20 évben (1999–2018) közösen rendezett az ELTE FTT az OFFI és az MFTE (Magyar Fordítók és Tolmácsok Egyesülete). A cím kissé félrevezető, mert tulajdonképpen kétnapos konferenciáról van szó, melynek sok évig hasonló volt a menetrendje, az első nap délelőtti részében hangzottak el a Fordítástudományi Doktori Program hallgatóinak előadásai, délután külföldi előadók léptek fel, általában az Európai Bizottság vagy a Parlament Fordítási vagy Tolmácsolási Főigazgatóságának munkatársai. A pénteki napot az OFFI szervezte, és ott a gyakorló fordítók és a fordítóirodák mindennapi gondjairól volt szó. E sorok írója az ELTE FTT korábbi tanszékvezetőjeként 17 évig szervezte a közös konferenciákat, és örömmel látja, hogy legutóbbi három konferencián, melyet már az ELTE FTT új tanszékvezetője dr. Horváth Ildikó szervezett, rengeteg ötlet, újítás, frissítés került be a programba. Tehát sokáig az első nap elméletibb, a második nap gyakorlatibb volt, de az utóbbi években ez a merev szétválasztás megszűnt. Gyakoribbak lettek a kerekasztal-beszélgetések, hiszen olyan témák merültek fel (pl. bírósági tolmácsolás, terminológia, audiovizuális fordítás), ahol az elmélet, a gyakorlat és az oktatás képviselőinek érdemes egy asztalhoz leülnie. Sőt a kerekasztal beszélgetésekben az oktatás „szenvető alanyai”, a hallgatók is részt vehetnek (vö: kerekasztal a bírósági tolmácsolásról). Egyébként 1999-ig visszamenőleg az ELTE FTT és az OFFI összes közös konferenciájának programja megtekinthető az ELTE FTT honlapján (www.elteftt.hu).

5. A jövő lehetőségei

A fordítástudományt James Holmes (1988) elméleti, leíró és alkalmazott ágra osztotta. Az ELTE FTT Fordítástudományi Doktori Programjában elsősorban a leíró és az alkalmazott fordítástudományt műveljük. Az ekvivalencia fogalma például elméleti téma, de az ekvivalenciával kapcsolatos elképzeléseiket nap mint nap ösztönösen alkalmazzák a lektorok a fordítóirodákban, az oktatók a hallgatói fordítások javításakor, a bírálók a diplomamunkák értékelésekor. Hogyan tud nekik a fordítástudomány segíteni? A felszíni jelenségek mélyebb okainak keresésével. Sok-sok egyedi fordítási megoldás leírásával, magyarázatával, általánosításával. Eddig ezt a munkát a forrásnyelvi és célnyelvi szövegek fáradtságos egybevetésével viszonylag kis mintavétellel tudtuk végezni, most hatalmas mennyiségű automatikusan lekérdezhető számítógépes szövegkorpuszok állnak rendelkezésünkre, különböző nyelvekből, különböző fordítási irányokból, különböző szövegtípusokból. Ilyen például a tanszéken Robin Edina vezetése alatt épülő Pannónia Korpusz (Robin et al. 2016).

A többmillió szóból álló fordítási szövegkorpuszok építésével vált lehetővé a fordítási univerzálék kutatása, ami egyrészt izgalmas elméleti téma, másrészt gyakorlati implikációi vannak. Elméletileg azt kutatjuk ilyenkor, hogy léteznek-e nyelvpártól és fordítási iránytól független fordítási műveletek, azaz vannak-e általános törvényszerűségei a professzionális kétnyelvű beszédtevékenységnek. A fordítás folyamatát tekintve arra kaphatunk választ, hogy a forrásnyelvi szöveg megértése és a célnyelvi szöveg létrehozása különbözik-e az egynyelvű beszédtevékenység percepció és produkció folyamataitól. A fordítás eredményét tekintve pedig arra kaphatunk választ, hogy a fordítás eredményképp létrejött célnyelvi szöveg különbözik-e a nem fordítás eredményképp született célnyelvi szövegektől. Másrészt a feltételezett fordítási univerzálékkal kapcsolatos elméleti kutatásoknak, mint említettük, egészen mindennapi gyakorlati következményei is vannak, például a lektorok által végzett explicitációs vagy implicitációs műveletek megítélésében. Az OFFI-nál ipari méretekben folyó fordítási és terminológiai munka hatalmas lehetőségeket nyújt a fordítástudományi kutatások számára a jövőben. Ennek a munkának még csak a kezdetén vagyunk.

Irodalom

- Ábrányi H. 2017. *A fordítási környezetek hatása a fordítás minőségére*. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest: ELTE FTT.
- Catford, J. 1965. *A Linguistic Theory of Translation*. London: OUP.
- Ferenczy Gy. (szerk.) 1979. *A fordítás elmélete és gyakorlata*. Budapest: Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont.
- Fischer M. 2011. *A fordító mint terminológus, különös tekintettel az európai uniós kontextusra*. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest: ELTE FTT.
- Holmes, J. 1988. The Name and Nature of Translation Studies. In: Holmes, J. (ed.). *Translated!*. Amsterdam: Rodopi. 67–80.
- Horváth P. I. 2011. *A szakfordítások lektorálása. Elmélet és gyakorlat*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 117. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Kalmár L., Telegdi Zs. 1964. A matematikai nyelvészet és a gépi fordítás kérdései. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* II. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Klaudy K. 2013. A Ménesi úttól az Amerikai úton át a Múzeum körútig. In: Klaudy K. (szerk.) *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 9–15.
- Lengyel I. 2014. *A fordítási hiba fogalma funkcionális megközelítésben*. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest: ELTE FTT.
- Mounin, G. 1963. *Les problèmes théoriques de la traduction*. Paris: Gallimard.
- Nida, E. 1964. *Toward a Science of Translating: with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: Brill.
- Revzin, I. J. Rozencvejk V. J. 1964. *Osznovi obscssevo i masinnovo perevoda*. Moszkva: Viszsaja skola.
- Robin E. 2009. Fordítási univerzálék a lektorált szövegekben. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest: ELTE FTT.
- Robin E., Dankó Sz., Götz A., Nagy A. L., Pataky É., Szegh H., Zolczer P. 2016. Fordítástudomány és korpuszkutatás: bemutatkozik a Pannonia Korpusz. *Fordítástudomány* 18. évf. 1. szám 5–26.
- Sermann E. 2014. *A terminológiai szabványosítás és a terminológiai harmonizáció fordítási vonatkozásai*. Doktori értekezés. Kézirat. Budapest: ELTE FTT.

- Tamás D 2014. *Gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről*.
Fordítástudományi értekezések 1. Budapest: ELTE Bölcsészettudományi Kar Fordító-
és Tolmácsképző Tanszék.
- Tamás D. 2017. *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át*. Budapest:
OFFI.
- Tarnóczy L. 1966. *Fordítókalauz. A szakirodalmi fordítás elmélete és gyakorlata*. Budapest:
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Varga Á. 2012. *A gépi fordítás minősége és javítási lehetőségei*. Doktori értekezés. Kézirat.
Budapest: ELTE FTT.